

Edda en Thora als zelfonderzoek¹

Marco Visser

Het blijft moeilijk je voor te stellen hoe Miskotte in 1937 een reeks lezingen hield in 'Nederlands Indië' over een verzameling IJslandse godenliederen. De Indische Protestantse Kerk had hem uitgenodigd en zo vertrok hij naar de tropen met de koude teksten van de Edda als bagage, kennelijk niet gehinderd door het dogma dat een spreker altijd zijn hoorders moet afhalen waar ze zich bevinden. Het moet inderdaad een vreemd verhaal geweest zijn dat Miskotte daar vertelde. Na een van zijn voordrachten noteert Miskotte in zijn dagboek hoe de avondvoorzitter in zijn slotwoord zijn verbazing had uitgesproken over het feit 'dat men zo aandachtig gebleven is'!

Toch was het voor Miskotte zelf niet zo'n vreemde gedachte om met de Edda naar de andere kant van de wereld te reizen. Namelijk omdat hij daarin iets herkende van de mens in het algemeen, om precies te zijn van de religieuze mens. In de Edda zag hij iets onder woorden gebracht van 'de religie van de menselijke natuur, altijd en overal'. En dus ook in Indonesië.

Het resultaat van deze lezingenreeks was het boek *Edda en Thora*, verschenen in 1939. Miskotte beschrijft, aan de hand van de Edda, het 'heidendom', de religieuze mens in zijn vele facetten. Om vervolgens die mens hoofdstuk na hoofdstuk te confronteren met de Tora, die een fundamenteel ánder geluid laat horen. Een menselijker geluid, aldus Miskotte. Het wordt een confrontatie die op een conflict uitloopt, een 'scheiding der geesten'. Want het is voor Miskotte het een óf het ander. Daarmee vindt er trouwens een bijna stiekeme revolutie in de theologie plaats. De Bijbel is plotseling niet meer het uitgangspunt, niet de vooronderstelling. De Tora blijkt niet de religieuze uitdrukking van de religieuze mens te zijn, maar een tegenover, een confronterend verhaal. De Tora is niet dat waar we van uit gaan, maar dat wat er bij komt. De volgorde van de woorden in de titel is veelzeggend: er is om te beginnen de Edda, dat zijn wij; vervolgens komt daar de Tora aan, als stoorzender.

Het is wel bekend dat het voor Miskotte geen vrijblijvend onderzoek was, geen toevallige hobby. Die religieuze mens kwam hij namelijk niet alleen in de Edda tegen, maar ook in de krant. Hij zag die om zich heen, met zijn rassenleer en zijn *Blut- und Bodentheologie*, met zijn heldendom. Zo gelezen, namelijk als een document van zijn tijd en als verzetsliteratuur voordat de oorlog feitelijk begonnen was, is *Edda en Thora* een indrukwekkend boek.

Maar het is ook uitdagend voor ons vandaag. Dat kom je op het spoor als je gaat zien dat het ook een persoonlijk boek is. Miskotte beschrijft niet alleen wat hij in de Edda leest, of wat hij om zich heen ziet. Hij beschrijft vooral ook wat hij – van zichzelf weet. 'Wij voor ons erkennen gaarne (of liever óngaarne, maar eerlijkheidshalve en in zoverre gaarne), dat wij inderdaad in de gang en de toonaard van de mythe, voor zover wij die verstaan, ons ten diepste voelen aangesproken en aangegrepen; wat wij daar horen, is geest van onze geest, bloed van ons bloed.' Deze bekentenis kom je keer op keer tegen. Het is niet Miskottes bedoeling om van een afstand aan te wijzen wat er wel of niet deugt. Hij wil niet de religie van anderen ontmaskeren. In de Edda herkent hij zichzelf; de Tora komt zijn leven binnen als stoorzender van zijn eigen religieuze gemoed.

Dat roept bij het lezen de vraag op: hoe zit dat met mij? Deze persoonlijke kant van het boek dwingt tot zelfreflectie. Waar ligt bij mij de herkenning, hoe confronteert de Tora mij? Dat maakt dit oude boek plotseling actueel. Juist in een tijd waarin de religie hoogtij viert én onder vuur ligt – maar dan gaat het wel altijd om de religie van anderen! – is Miskottes *Edda en Thora* een onmisbare stem.

Uitgeverij KOK heeft het aangedurfd om het opnieuw uit te geven. Daarmee is dit grote werk weer verkrijgbaar! Er gaat natuurlijk ook iets verloren als je niet meer op welriekende, antiquarische bladzijden leest: 'Wij willen het heidendom eeren.' Maar het is toch vooral winst dat het boek nu toegankelijker gemaakt is door de aangepaste spelling en een modern lettertype. Het is immers al moeilijk genoeg. De Miskottestichting biedt overigens nog een kleine hulp bij het lezen. Op de

website is een 'leeswijzer' te vinden, geschreven door prof.dr. Maarten den Dulk. Nu geen uitvluchten meer, dit is de gelegenheid om dit aangrijpende boek te lezen of te herlezen.

ⁱ Verschenen in de nieuwsbrief van de K.H. Miskotte Stichting, 2011